

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Трегуб Ганни Анатоліївни

«Дивергентні процеси в конфесіях пізнього протестантизму України

другої половини XX – початку XXI століть:

зовнішні та внутрішні чинники»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за

спеціальністю 09.00.11- релігієзнавство

Релігієзнавчий аналіз дивергентних процесів у конфесіях пізнього протестантизму України другої половини XX – початку XXI століть є надзвичайно актуальним для сучасної України. Адже пізній протестантизм – складова духовної культури значної частини українського соціуму, відтак усі процеси, що відбуваються у цій конфесії впливають на суспільну свідомість. Актуалізація заявленої у дисертаційній роботі проблематики полягає у тому, що конвергентні та дивергентні процеси постають загальними трендами розвитку сучасного релігійного життя України та світу. Зважаючи на увесь масив дослідницької літератури, присвяченої вищезначеній проблематиці відчувається брак концептуальних схем та методологічних підходів для розгляду суті, змісту, якісних характеристик, внутрішніх і зовнішніх причин дивергентних процесів у конфесіях пізнього протестантизму України другої половини XX – початку XXI століть, у виявленні базових принципів ідейного та інституційного відмежування нових формацій від материнської традиції.

Важливість зазначених у дисертації проблем мають науково-теоретичну, практичну, соціальну значущість не лише для сучасного вітчизняного релігієзнавства, а й для української гуманітаристики у цілому і, водночас, не знайшли комплексного історіософського осмислення у сучасному релігієзнавстві. Це все дає підстави стверджувати, що тема дисертаційного дослідження Анни Трегуб є поза сумнівом актуальною.

Загалом у дисертації використано комплексу дослідницьку методологію, що передбачає залучення широкого емпіричного міждисциплінарного матеріалу. Філософсько-релігієзнавчий аналіз, представлений у роботі, здійснений на основі теоретичного підґрунтя із застосуванням широкої джерельної бази. Усі твердження та висновки мають концептуальний характер, оскільки спираються на теоретично обґрунтований та емпірично підкріплений аналіз.

Представлений до розгляду текст дисертації «Дивергентні процеси в конфесіях пізнього протестантизму України другої половини ХХ – початку ХХІ століть: зовнішні та внутрішні чинники» складається із вступу, трьох розділів, що включають у себе сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Зміст і структура дисертаційної роботи засвідчує ґрунтовне вивчення обраної для наукової розробки проблеми та послідовну реалізацію дослідницьких завдань.

Обравши об'єктом дисертаційного дослідження конфесії пізнього протестантизму в Україні, дисертант чітко окреслила хронологічні межі дослідження та обґрунтувала ідейно-сміслові візії авторської науково-теоретичної концепції. Для цього, зважаючи на наукові здобутки своїх попередників, автор визначає в дисертації дефініцію поняття «дивергентні процеси» як «питомий і закономірний структурний компонент будь-якого системного розвитку, що підтримує динамічну рівновагу в релігійному середовищі та який може виявляти себе як інструмент ідейного та інституційного відмежування нових формацій від материнської традиції, або як засіб адаптації та збереження їх» (с. 20).

Науковий доробок дисертанта, з одного боку, є об'єктивним виявом динаміки і глибини опанування досліджуваної проблеми теоретиками зарубіжного та вітчизняного релігієзнавства, а з другого – науково-дослідницьким прагненням автора теоретично обґрунтувати зовнішні та внутрішні чинники дивергентних процесів у пізньопротестантських конфесіях України другої половини ХХ – початку ХХІ століть. І потрібно

визнати, що це вдалося, адже вона зуміла провести не лише філософсько-релігійознавчий аналіз заявленої проблеми, а й створити для цього власну методологічну основу.

У першому розділі здобувач здійснює опис історіографії, і підбиває підсумки про необхідність власної роботи ще й з опису досягнень попередників. Логічно структуруючи джерельну базу, А. Трегуб слушно зауважує, що у вітчизняних дослідженнях пізньопротестантських течій (баптизму, адвентизму, п'ятидесятництва) «бракує комплексних досліджень, які стосувалися б сучасного стану справ у вітчизняному пізньому протестантизмі, внутрішніх колізій і процесів, які там відбуваються» (с. 58-59). Важливою складовою цього розділу є конструювання робочої методології із залученням доробку процесуальної метафізикою та філософією, теорії складно організованих живих систем, що дозволяють побачити релігійний феномен як динамічне, а не статичне явище та теорії автопезису, завдяки яким дивергентні процеси переосмислюються як такі, що є відцентровими, забезпечують її динамічну рівновагу на рівні з доцентровими. Відтак авторкою запропоновано нові методологічні підходи, які розглядають дивергентні процеси як повноправні складники процесу розвитку релігії.

Другий розділ дисертаційного дослідження Анни Трегуб характеризується насамперед цілком вдалим аналізом процесів урізноманітнення пізніх протестантів України тоталітарної доби та чинників які спонукали їх до створення множини релігійних організацій. Окресливши роль Всесоюзної ради ЄХБ у дробленні організації та появі автономних баптистських церков, прояви дивергенції як наслідок пошуку п'ятидесятниками УРСР механізмів адаптації та виживання, моделі збереження адвентистської традиції в СРСР та дисидентський рух пізніх протестантів України, автор приходить до висновків, що попри «спроби радянської тоталітарної влади об'єднати баптистів та п'ятидесятників в рамках однієї організаційної структури, уніфікувати їх доктринально з метою

викорінення, а також заборонити і знищити адвентистський рух, дивергентні процеси в цьому середовищі не припинилися, а посилювалися, бо всі вище згадані деномінації шукали такі механізми адаптації, які б дозволили не тільки вижити, а й зберегти їхню ідейну та організаційну специфіку» (с.125). Відтак для українських пізньопротестантських конфесій за радянського часу, в умовах тоталітарного режиму дивергентні процеси є засобом, який дозволив вижити і зберегти їхню конфесійну ідентичність, багатоманітність своїх ідейних та інституційних форм. Таким чином за несприятливих соціополітичних умов згадані процеси можуть поставати для певної релігійної традиції як один із засобів адаптації та збереження.

Третій розділ аналізує сучасний етап дивергентних процесів у структурі пізнього протестантизму України та проблеми, що їх спричинили. Так, в нових соціополітичних умовах для пізніх протестантів виклики виживання змінилися викликами розвитку, якісного і кількісного зростання, інклюзії до українського суспільства та політичної реальності. Авторкою проаналізовано комплекс явищ, що призводять до дивергентних процесів у організаційній та ідейно-догматичній сферах пізнього протестантизму за нових політичних, геополітичних, соціальних умов незалежної України. Г. Трегуб наголошує, що для всіх пізніх протестантів викликом, що посилюють дивергентні процеси, є питання вибору між євразійською (пострадянською) та сучасною ідентичністю.

Ретельність аналізу застосування логічних та дієвих методологічних процедур дали дисертантці змогу здобути дослідницькі результати, яким властива питома вага наукової новизни, пункти якої чітко, логічно, обґрунтовано прописані у відповідних частинах тексту дисертаційного дослідження та автореферату. Посеред ознак новаторства відзначимо, що в умовах тоталітарного радянського режиму дивергенція постала інструментом, який дав змогу конфесіям вижити й зберегти свою ідентичність, багатоманітність своїх ідейних та інституційних форм. В період незалежності дивергентні процеси дають змогу пізньопротестантським

конфесіям зберегти деномінаційне різноманіття, яке виявляє себе як в інституалізованих, так і неінституалізованих формах. «Адаптаційні механізми пізньопротестантських течій залежать від конкретних соціально-політичних умов (зокрема, України), характеру політичної влади, мають свій ритм і темп поступу для кожної окремо взятої деномінації, які перебувають у транзитному стані та пошуку сучасної етноконфесійної ідентичності» (с. 20).

У висновках дисертантка формулює основні теоретичні підсумки проведеного дослідження, визначає перспективи подальших студій. Вони – переконливі, обґрунтовані, науково виважені. Великим позитивом роботи є використання автором праксіологічного матеріалу.

Водночас загальна позитивна оцінка дисертаційного дослідження не знімає низки побажань та рекомендацій, посеред яких:

1. У роботі авторка акцентує увагу на тому, що нині баптисти, п'ятидесятники, адвентисти усвідомлюють себе «не аутсайдерами та маргіналами, а питомою частиною суспільства незалежної України» (с.185). Тому подолання «недовіри до суспільства і влади різними громадами пізніх протестантів в нашій країні вдається долати по-різному» (с. 185-186). «Усвідомлення себе громадянами своєї держави, що можуть висловлювати чи не висловлювати свій голос у суспільних чи політичних процесах, які відбуваються в Україні» (с. 186) слугують підґрунтям активної внутрішньої дискусії. Зважаючи на це, на нашу думку робота збагатилася б за рахунок аналізу впливу сучасної системи державно-конфесійних відносин в Україні на дивергентні процеси у середовищі пізніх протестантів.
2. Захоплює опрацювання автором великої кількості закордонних та вітчизняних джерел, водночас, на наше переконання, аналіз більшого масиву архівних джерел збагати би другий розділ дисертаційного дослідження.
3. На нашу думку, у третьому розділі варто було б дослідницькі зусилля сфокусувати на порівнянні зовнішніх та внутрішніх

чинників дивергентних процесів у конфесіях пізнього протестантизму сучасної України та інших пострадянських країн.

4. На жаль, як і більшість такого рівня наукових робіт, дисертація не позбавлена мовно-стилістичних огріхів, обтяжуючих словесних конструкцій.

Проте висловленні побажання не ставлять під сумнів ані саме дисертаційне дослідження, ані отримані наукові результати.

Дисертація Трегуб Ганни Анатоліївни є самостійним, творчим, оригінальним, завершеним дослідженням актуальної релігієзнавчо-філософської проблеми, яке виконано на професійному рівні та створює нові перспективи для дослідження дивергентних процесів, їхніх зовнішніх та внутрішніх причин у пізньопротестантських конфесіях України другої половини XX – початку XXI століть. На основі дослідження значного об'єму філософських, богословських та історичних джерел запропоновано концептуалізоване вивчення дивергентних процесів, визначено методології, які дозволяють дослідити процеси з точки зору релігієзнавчої науки як невід'ємну складову релігійної системи, що на рівних із конвергентними процесами забезпечує її динамічну рівновагу.

Дисертація вдало вирізняється структурною чіткістю й переконливо обґрунтованими положеннями, що винесені на захист. Поставленої мети досягнуто, а основні дослідницькі завдання розв'язано. Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію і знайшли відображення у статтях, опублікованих дисертанткою. Текст дослідження адекватно відображений у авторефераті, який містить усю необхідну інформацію про роботу.

Дисертаційна робота Трегуб Ганни Анатоліївни «Дивергентні процеси в конфесіях пізнього протестантизму України другої половини XX – початку XXI століть: зовнішні та внутрішні чинники» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України № 567 від 24 липня 2013 року (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 27.07.2016) і «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим Наказом МОН України № 40 від 12.01.2017, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук,
доцент, професор кафедри філософії
Рівненського державного
гуманітарного університету



I. I. Панчук

